

NOVETATS EDITORIALS QUE ENS RECORDEN EL GENOCIDI NAZI

►►► Rosa Toran, autora de *Vida i mort dels republicans als camps nazis* parteix de l'exili de vint manresans després de la Guerra Civil, per reconstruir fins al mínim detall l'estructura i el sistema que va permetre l'existència dels camps de concentració. Repugna comprovar la favedor amb què els SS executaven uns plans preconcebuts, adonar-se que la ideologia inicial dels nazis va ser corresposta fil per randa amb els seus actes, i interioritzar, en definitiva, l'optimització dels assassinats. No és banal parlar en termes economicistes: en la biografia de Francesc Boix, Benito Bermejo exposa que la missió del comandant Frank Ziereis, responsable màxim de Mauthausen, era construir-hi un forn immens perquè els combois hi accedissin directament tal com arribaven al camp, sense donar oportunitat als deportats de saber on eren. Rosa Toran no perd l'oportunitat de recordar-nos que tot plegat passava al cor d'Europa, de la civilització encetada amb el Segle de les Llumens. El seu és un llibre dens, escrit des de "la militància antifeixista i democràtica que renega de l'asèpsia històrica", i que ens apropa a la quotidianitat macabra d'un món que les veus dels vint-i-un supervivents catalans del llibre de Bassa i Ribó, més el de Francesc Comellas, les dels protagonistes del film de Lanzmann i del còmic de Spiegelman, i la mirada dels deportats fotografiats per Boix i els altres fotògrafs anònims de l'exposició *Memòria dels camps*, omplen d'emocions callades durant seixanta anys.

L'horror, tantes vegades anomenat, pren rostre en les

històries vives d'aquests homes, que ens ensenyen "l'univers concentracionari més enllà de l'holocaust, [...] ens aporten dades de tipus antropològic, com ara pautes de comportament, percepcions, sensacions, valors...". Una realitat sembrada d'abusos, crueltat i mort, unes vivències que donen sentit a les fotografies, conegudes i inèdites. Gràcies a les instantànies aprenem l'estranya obsessió dels SS per fotografiar i tenir documentat tot el que passava, malgrat la intenció final d'esborrar rastres i no deixar lloc per a la memòria. I descobrim, altre cop, els cossos amuntegats i els *morts vivents* amb què els protagonistes de *Memòria de l'infern* es refereixen als deportats que els reben a l'arribar a Mauthausen.

L'exposició del MNAC, comissariada per un equip francès en col·laboració amb diferents museus i fototeques d'Europa, representa per a la fotografia, el mateix que aquests llibres són per a la memòria del genocidi: una lent que n'augmenta els detalls i treu la pols que s'hi ha acumulat en tot aquest temps. Aquest mateix suplement en parlava en l'edició del 23 de maig, en un article d'Abel Figueres que sentenciava, amb encert: "En sortir ens sentirem profundament afectats però, alhora, serem també una mica més humans". Poca cosa pot afegir-se a la seva ressenya, que no sigui manifestar que aquest cronista no troba banal incloure-hi fotografies i obres d'artistes que s'han inspirat en els camps d'extermini: formen part de la suma d'esforços que ens han ajudat a no oblidar l'horror. Igual que els retrats de Jordi Ribó, que

obren cadascuna de les entrevistes de David Bassa: "L'objectiu era clar: retrata la mirada, la porta de l'ànima que ens condueix fins a la seva memòria de l'infern". Malgrat que Adorno tingui raó i no es pugui fer poesia després d'Auschwitz, és inevitable (i senyal de bona salut) que els creadors dirigeixin la mirada cap a aquest forat negre de la història.

ha imatges dels camps a ple rendiment perquè els nazis van destruir-les a l'intuir la seva fi. L'excepció són les fotos preses d'amagat, i jugant-s'hi la vida, per diversos deportats; i les que Francesc Boix va robar al servei fotogràfic de Mauthausen. Res més: la resta de clixés són posteriors a l'alliberament, però són les estampes que ens han il·lustrat l'execrable crim

cara de vergonya", afirma Ignasi Riera al pròleg de *Memòria de l'infern*. Vergonya d'haver tardat tant de temps a escoltar-los, vergonya dels intents de fer-hi córrer el vel de la ignorància per damunt, i vergonya, fins i tot, d'aquelles veus que, de manera simbòlica, han negat la possibilitat de la paraula, per inexplicable i inenarrable" en paraules de Rosa Toran, que rebla: "S'ha de defensar el discurs dels que van viure i van veure morir darrere les filferrades i explorar totes les possibilitats del llenguatge per no afeblir, amb el pas del temps, el seu missatge de compromís".

Si no fos un gest estèril i massa connotat d'eufòria, caldria aplaudir la conjuntura que ha permès l'aparició

Una de les vinyetes de 'Maus', d'Art Spiegelman

El primer que cal destacar de *Memòria dels camps* és l'esforç per a classificar correctament cada fotografia. Així descobrim que la premsa per divulgar la realitat dels camps de concentració va distorsionar les imatges, en la immediata postguerra. Calien icones de l'horror: un oficial aliat que procurava per la higiene d'un camp, per exemple, ha estat confós durant molts anys amb un SS que amuntegava cossos des d'una excavadora.

I és que amb les instantànies passa el mateix que amb la memòria... o gairebé: no hi

nazi. La deshumanització de què parla Primo Levi queda palesa al llarg del recorregut i potser és el que toca: el terror que es desprèn de cada imatge ha d'ajudar a mantenir-ne viu el record, que és el que fa anys tracten de fer alguns dels entrevistats per David Bassa, des de l'Amical Mauthausen "quan als seus vuitanta-i-tants anys van d'escola en escola per explicar la història de la seva vida veiem que han estat derrotats, però mai vençuts; i que la lluita contra l'oblit és la causa que els empeny a continuar vivint amb una energia que ens hauria de fer caure la

És sa que els creadors dirigeixin la mirada cap a aquest forat negre de la història

d'aquests nous materials. Però potser és preferible sumar-se a l'onada: cal difondre, llegir i aprehendre aquestes obres, cal que ens gravem al cap el testimoni patètic dels supervivents, cal que tinguem sempre ben present com pot ser d'horrorosa la condició humana.

► Un llibre de luxe. I que ningú no s'escandalitzi. El de Benito Bermejo sobre Francesc Boix és un d'aquells volums necessaris, un llibre que omple de significat una biblioteca. El format a mig camí entre el llibre convencional i el catàleg d'exposició, la tapa dura, el paper setinat i la qualitat d'impressió, el converteixen en un llibre que fa goig tenir, prescindint de la cruïlla que amaga cada pàgina. I ja està bé que sigui així: d'aquesta manera, aquest àlbum de fotografies -oficials i clandestines- fetes per Francesc Boix al camp de concentració de Mauthausen, i les que ell i alguns col·laboradors (els integrants del Kommando Poschacher) van aconseguir treure d'amagat, passarà a ocupar un lloc destacat en moltes llars del país. Ja era hora. Malgrat el treball de Montserrat Roig a *Els catalans als camps nazis* i d'algun reportatge televisiu, els catalans hem tardat massa a conèixer la figura d'aquest supervivent que va gosar plantar cara, de l'única manera que podia, al Tercer Reich.

Fill d'un país derrotat, Francesc Boix va patir la persecussió que Franco va pactar amb Hitler per eliminar els seus enemics. Els qui el van tractar afirmen que el seu caràcter extrovertit -a més de la professió- van ajudar-lo a sobreviure al camp; però va morir sis anys després de ser alliberat pels americans. En aquest temps, la seva preocupació va ser divulgar el material que inculpava els nazis, cosa que el va

dur a ser un testimoni rellevant en els processos de Nuremberg, on va certificar l'autenticitat de les fotografies -sovint revelades per ell mateix- aportades com a principal prova del genocidi. Però Boix va tenir tantes fotografies al seu poder, que en va perdre el control i van publicar-se manta vegades sense fer-hi constar el seu nom. Per això és de justícia destacar el treball de Benito Bermejo com a investigador, buscant material fotogràfic per arxius de França, Catalunya, Espanya i Alemanya, i la tasca de documentació d'aquest material, sovint inèdit o mal conegut, d'altres vegades. Per datar i identificar cadascun dels negatius, l'autor s'ha entrevistat amb exdeportats, arxivers, familiars de Boix i fins i tot un antic SS que prefereix no descobrir-se i seguir en l'anonimat dels darrers cinquanta anys, en què ha amagat el seu passat a tota la família, inclosa la seva difunta esposa. Amb aquest material, Bermejo lliga una biografia succinta de Boix, però, sense oblidar el caràcter *collage* del llibre, el periodista talla el discurs amb unes pàgines de fons negre i text blanc: biografies de les persones que van envoltar Boix a Mauthausen, de Joaquín López-Raimundo a Paul Ricken, l'SS encarregat del servei fotogràfic del camp.

5185

El que resulta d'aquest esforç és un llibre on cada fotografia amaga una història tràgica, homes i dones amb el destí marcat, individus que haurien romàs per sempre anònims si no fos per la decisió valenta d'uns quants reclutes que no es resignaven a ser per sempre més el número que els havien tatuat. Aquesta és la primera victòria de Boix i els seus, si és que és lícit usar aquest terme: la recuperació d'un material que els nazis havien començat a cremar; la segona té a veure amb la seva professió, amb el cuc de reporter que duia dins i que va convertir-lo en el fotògraf de l'alliberament: imatges dels deportats espanyols preparant la pancarta amb què van rebre els americans, l'enderroc de l'àguila imperial que custodiava l'entrada, l'interrogatori de Frank Ziereis, responsable màxim de Mauthausen, milers de cadàvers amuntegats i els ulls esperançats de centenars de cossos vivents... De tant en tant Boix es fa retratar: gairebé sempre apunta un somriure, conscient de ser testimoni d'un capítol transcendental de la història. Felicitats per haver recuperat una rebellia. Finalment, el deportat 5185 de Mauthausen té allò que li va fer arriscar la vida: cara, ulls i nom.

Benito Bermejo, *Francesc Boix, el fotògraf de Mauthausen*. La Magrana. Barcelona, 2002.

David Serrano, *Un català a Mauthausen. El testimoni de Francesc Comellas*. Pòrtic. Barcelona, 2001.

Carles Torner, *Shoah. Una pedagogia de la memòria*. Proa. Barcelona, 2002.

David Bassa i Jordi Ribó, *Memòria de l'infern*. Edicions 62. Barcelona, 2002.

Rosa Toran, *Vida i mort dels republicans als camps nazis*. Proa. Barcelona, 2002.

Art Spiegelman, *Maus: relato de un superviviente*. Traducció de Roberto Rodríguez. Planeta-Agostini. Barcelona, 2001.

Memòria dels camps. Fotografies dels camps de concentració i d'extermini nazis (1933-1999). Exposició que es va poder visitar fins al 14 de juliol passat. Museu nacional d'Art de Catalunya Palau Nacional, Barcelona.